

чні показники досягають порогового рівня. Постає проблема вибору таких індикаторів й визначення їх порогових значень [5, с. 15].

Отже, глобальна фінансово-економічна криза виявила головні недоліки докризової макроекономічної політики й змусила замислитися над розробкою післякризових заходів, які повинні бути спрямовані на забезпечення стабільної різниці між потенційним і фактичним обсягом випуску, стабільної інфляції, а також на стимулювання сукупного попиту. Також необхідно контролювати велику кількість показників, у тому числі структуру економіки, ціни на активи, борговий тягар. Однак інструменти досягнення таких цілей повинні змінитися й урізноманітнитися, оскільки відбулася зміна пріоритетів у засобах макроекономічного регулювання на користь фінансової політики.

1. Радіонова І.Ф. Макроекономіка-2: навч. посіб. / І.Ф. Радіонова, Т.В. Бурлай, Є.В. Алімпієв. – Київ – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – 424 с. 2. Радіонова І.Ф. "Не-кейнсіанський" підхід до економічної

стабілізації з використанням фінансових інструментів / І.Ф. Радіонова, Є.В. Алімпієв // Фінанси України. – 2009. – №4. – С. 42 – 52. 3. Baunsgaard Th. Automatic Fiscal Stabilizers. IMF Staff Position Note [Electronic resource] / Th. Baunsgaard, S. Symansky. – September 28, 2009. – 26 p. – Accessible at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2009/spn0923.pdf>. 4. Blanchard O. Rethinking Macroeconomic Policy. IMF Staff Position Note [Electronic resource] / O. Blanchard, G. Dell'Ariccia, P. Mauro. – February 12, 2010. – 19 p. – Accessible at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2010/spn1003.pdf>. 5. Blanchard O. Fiscal Policy for the Crisis. IMF Staff Position Note [Electronic resource] / O. Blanchard, A. Spilimbergo, S. Semansky, C. Cottarelli. – December 29, 2008. – 38 p. – Accessible at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2008/spn0801.pdf>. 6. Blanchard O. Real Wage Rigidities and the New Keynesian Model / O. Blanchard, G. Jordi // Journal of Money, Credit, and Banking, Vol. 39, Supplement. – 2007 – №1. – p. 36–65. 7. Eggertsson G., The Zero Bound on Interest Rates and Optimal Monetary Policy / G. Eggertsson, W. Michael // Brookings Papers on Economic Activity. – 2003 – №1. – p. 139–233. 8. Romer D. The Evolution of Economic Understanding and Postwar Stabilization Policy. In Rethinking Stabilization Policy, Federal Reserve Bank of Kansas City [Electronic resource] / D. Romer, C. Romer – 2002. – 68 p. – Accessible at: <http://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/2002/pdf/S02RomerandRomer.pdf>.

Надійшла до редколегії 05.05.11

УДК 330.341.44+316.42

В. Филук, асп.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, КОНКУРЕНЦІЯ І ЕКОНОМІЧНА КОНЦЕНТРАЦІЯ: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Розглянуто основні підходи до визначення поняття глобалізація та охарактеризовано її наслідки для економічного розвитку різних країн. Проаналізовано особливості впливу глобалізації на конкуренцію та концентрацію на національних та міжнародних товарних ринках. Розкрито роль держави та наднаціональних організацій у регулюванні цих процесів.

Ключові слова: глобалізація, економічна концентрація, ринкова концентрація, концентрація капіталу, конкуренція, вхідні бар'єри, лібералізація торгівлі, злиття та поглинання.

Рассмотрены основные подходы к определению глобализации и охарактеризованы ее последствия для экономического развития разных стран. Определены особенности влияния глобализации на конкуренцию и концентрацию на национальных и международных товарных рынках. Раскрыто роль государства и наднациональных организаций в регулировании этих процессов.

Ключевые слова: глобализация, экономическая концентрация, рыночная концентрация, концентрация капитала, конкуренция, барьеры входа, либерализация торговли, слияния и поглощения.

The paper examines main approaches to defining of globalization and characterizes its consequences for economic development of different countries. Special features of globalization impact on competition and concentration at national and international goods markets are analyzed. Role of national government and supranational organizations in regulation of these processes is exposed.

Keywords: globalization, economic concentration, market concentration, concentration of capital, competition, entry barriers, trade liberalization, mergers and acquisitions.

Глобалізація різних сфер суспільного життя, в тому числі й економічної, є однією з характерних тенденцій розвитку сучасної світогосподарської системи. Процеси, які відбуваються на глобальному рівні, безпосередньо впливають на рівень розвитку національних економік та функціонування їх внутрішніх ринків. За таких умов зростає роль і значення конкурентної політики, спрямованої на недопущення надмірного рівня концентрації ринків, зловживань ринковою владою домінуючими суб'єктами та антиконкурентних узгоджених дій між ними. При цьому регулювання конкурентного середовища має бути спрямоване на створення належних умов для динамічного розвитку національних компаній-виробників через систему захисних, протекціоністських та інших законодавчих ініціатив, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності цих компаній на національних, регіональних та світових ринках. Проблема полягає у тому, що всі заходи антимонопольної політики можливо здійснити на національному рівні, а на створених у результаті глобалізації міжнародних ринках, регулювання яких виходить за межі повноважень національних органів, вирішення цих завдань є практично неможливим. Саме тому виникає необхідність вивчення напрямів впливу глобалізації на структуру товарних ринків, на рівень економічного суперництва між суб'єктами господарювання, на концентрацію виробни-

цтва і капіталу, а також визначення важелів впливу національних, наднаціональних органів і міжнародних організацій на ці процеси з метою нівелювання негативних наслідків глобалізації та використання її переваг з максимальною вигодою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблема впливу глобалізаційних процесів на умови конкуренції та рівень концентрації на товарних ринках, а також роль держави у регулюванні цих процесів привертає дедалі більшу увагу вітчизняних та зарубіжних економістів. Питанням сутності глобалізації та її впливу на розвиток національних економік присвячені праці таких відомих економістів як О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Делягін, М. Долішній, В. Інземцев, О. Лукашенко, А. Філіпенко, тощо. Комплекс наукових проблем, пов'язаних з дослідженням процесів конкуренції та економічної концентрації є предметом дослідження багатьох видатних науковців, у т.ч. лауреатів Нобелівської премії Дж. Стігліца та П. Кругмана, відомих зарубіжних та вітчизняних економістів С. Авдашевої, В. Базилевича, І. Владімірової, А. Герасименко, О. Горняк, А. Ігнатюк, І. Князевої, В. Лагутіна, Є. Н. Розанової, А. Шастітко та ін.

Однак, слід зазначити, що складність проблем та закономірностей розвитку процесів економічної концентрації та конкуренції на національному та глобальному

рівнях зумовлює потребу в подальшому поглибленні досліджень зазначеної проблематики. Відтак метою запропонованої публікації є аналіз діалектичного взаємозв'язку та взаємовпливу глобалізації, концентрації та конкуренції в економічній системі

Одним з основних проявів економічної глобалізації є постійно зростаюча концентрація і централізація капіталу та виробництва, яка сприяла появі на міжнародних ринках транснаціональних компаній (ТНК). Останні перетворилися на потужних суб'єктів світової економіки, результати діяльності яких впливають не тільки на структуру глобальних та національних ринків, а й на геополітичну та гео економічну ситуацію в світі. Глобалізація економіки має й інші важелі впливу на товарні ринки та рівень конкуренції.

Насамперед зазначимо, що поняття "глобалізація" (від фр. *global* – всеосяжний) введено в науковий обіг у 1983 р. Т. Левітом у його статті "Глобалізація ринків", яка була опублікована в газеті "Harvard Business Review" [3, с.4]. Згодом цей термін почали використовувати для позначення тих змін та закономірностей, якими характеризується тогочасна постіндустріальна світова цивілізація в цілому та економіка зокрема.

Оскільки глобалізація являє собою багаторівневий, складний та суперечливий процес, який охоплює усі сфери суспільного життя, у науковій літературі немає єдиного підходу до визначення його сутності. Так, відомий сучасний економіст М. Кастельс розглядає глобалізацію як процес об'єднання найважливіших секторів національних економік в єдину систему, яка у своїй цілісності функціонує в режимі реального часу [6, с. 29]. Дещо схожим є визначення поняття "глобалізація" Організацією Об'єднаних Націй (ООН). Глобалізація розглядається як посилена інтеграція економік і суспільств у всьому світі. Це неминучий процес в історії людства, сутність якого полягає в тому, що світ у результаті обміну товарами і послугами, інформацією, знаннями та культурними цінностями стає більш взаємопов'язаним [9]. Такої ж думки дотримується більшість зарубіжних та вітчизняних науковців.

Ми вважаємо, що такий підхід є дещо обмеженим, оскільки, глобалізація тут зводиться тільки до економічної сфери. Глобалізаційні процеси за своїм перебігом та наслідками впливу на цивілізаційний розвиток людства виходять далеко за рамки економіки і охоплюють практично всі основні сфери суспільної діяльності: політику, ідеологію, культуру, освіту, науку, інформаційну сферу, економіку та фінанси. Крім того, ці визначення зводять глобалізацію суто до процесів інтеграції. На нашу думку, на сучасному етапі розвитку світового господарства не можна стверджувати про його тотальну інтеграцію, оскільки остання більшою мірою має регіональний характер (наприклад, ЄС, НАФТА), а отже не є глобальною.

Найбільш повним і коректним, на нашу думку, є визначення глобалізації відомим українським дослідником В.Д. Базилевичем, який розглядає її як всеохоплюючий процес трансформації світового співтовариства у відкриті цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних та соціально-культурних взаємозв'язків і взаємозалежностей [4, с. 586]. Глобалізація економіки, яка, на думку вченого, є однією з домінуючих складових процесу глобалізації, розглядається як тенденція інтеграції світового господарства в єдиний економічний простір, що відбувається на основі успішного виробництва в результаті безпрецедентного зростання і прискорення міжнародних переміщень товарів, послуг та капіталів, широкого розвитку новітніх інформаційних технологій, глобальних телекомунікаційних мереж тощо [4, с. 594, 598].

Так само як немає єдиного підходу до розуміння сутності глобалізації, не існує і єдиної оцінки її наслідків для розвитку світової економіки в цілому та економічних систем окремих країн зокрема. Вважається, що з одного боку, вона призводить до економічного процвітання усіх членів світового співтовариства, а з іншого – несе загрози для подальшого розвитку країн, що розвиваються, та країн з транзитивною економікою. Зазвичай до позитивних наслідків глобалізації відносять конвергентні процеси зближення та переплетення національних економік, внаслідок чого досягаються вищі темпи їх економічного зростання, підвищення якості продукції внаслідок посилення та вдосконалення форм нецінної конкуренції між філіями ТНК, а також досягнення синергійного ефекту від об'єднання зусиль урядів багатьох країн з метою подолання глобальних проблем людства.

Що стосується негативних наслідків глобалізації світового господарства, то серед них слід виділити наступні: виникнення транснаціональних монополій та захоплення ними національних ринків, втрата енергетичної і економічної незалежності, диктат в інформаційній і комунікаційній сферах, глобалізація фінансової сфери з формуванням світових фінансових центрів, тощо. Необхідно відзначити, що якщо глобалізація світової економіки здійснює суперечливий вплив на розвиток національних економік, то не можливо однозначно оцінити її вплив на окремі їх елементи, зокрема на структуру товарних ринків, на рівень конкуренції та концентрації на них. Розглянемо цей вплив детальніше.

Однією з системоутворюючих характеристик глобалізації є зміна структури як національних, так і міжнародних ринків. Ці зміни проявляються у збільшенні розмірів підприємств та підвищенні рівня ринкової концентрації, яка являє собою зосередження економічно значимих характеристик (прибутку, обсягів виробництва, кількості зайнятих) в руках одного або декількох суб'єктів господарювання; формуванні глобальних олігополій як найбільш поширеного типу ринкових структур, а також експансії транснаціональних корпорацій (ТНК) та їх трансформації в мультинаціональні компанії (МНК), тобто компанії, які не мають конкретної національної приналежності [8].

Тим часом, розвиток глобалізаційних процесів у світогосподарській системі спричинив ряд змін в інституційному середовищі, яке забезпечує ефективне функціонування ринкового механізму. Основними серед таких змін є:

- зниження адміністративних бар'єрів для ведення торгівлі та здійснення інвестицій, домінування політики дерегуляції та лібералізації;
- всезростаюча роль міжнародних організацій та наднаціональних органів у регулюванні економічних процесів, у тому числі і конкуренції;
- уніфікація законодавчих норм і принципів, конвергенція національних правових систем тощо.

Розглянемо детальніше кожен із цих змін. Як уже зазначалося, однією з характерних рис глобалізації є зменшення вхідних торговельних бар'єрів, які являють собою фактори об'єктивного або суб'єктивного характеру, що перешкоджають новим підприємствам організувати прибуткове виробництво в галузі [7, с. 145]. Такими факторами, згідно з Дж. Бейном, можуть бути економія на масштабах виробництва, вимоги до початкового рівня капіталовкладень, необхідність отримання патентів та ліцензій для здійснення певного виду діяльності та інші урядові обмеження, тощо [1].

На нашу думку, надмірне зменшення бар'єрів входу на ринки окремих країн матиме неоднозначні наслідки для розвитку конкуренції на них. З одного боку, вхід нових компаній на ринок сприятиме посиленню конку-

ренції на ньому, удосконаленню способів та методів конкурентної боротьби. За цих умов компанії вибирають для себе такі бізнес-стратегії, які спрямовані на посилення переваг вертикально-конгломератної інтеграції, тобто зростає роль аутсорсингу, відбувається децентралізація виробничого процесу, який виходить за межі окремої країни, а також активно розвиваються мережеві структури. Крім того, необхідно відзначити, що важливим наслідком глобалізації є зміна структури самої конкуренції. Остання по відношенню до ринків товарів, цін і витрат ведеться у планетарному масштабі як наслідок інтеграції ринків. Завдяки товарам "глобального характеру", виробництво яких є результатом застосування високих технологій, вартість деяких розробок стає настільки значною, що їх окупність можна забезпечити лише завдяки об'єднанню наукових, технологічних і фінансових зусиль. З цією метою компанії об'єднуються, внаслідок чого потенційно може зрости рівень ринкової концентрації.

Тим часом, конкуренція з потужнішими глобальними компаніями може витіснити з ринку національних виробників, рівень конкурентоспроможності яких важко порівнювати з можливостями ТНК. Крім того, міжнародні корпорації, входячи на ринки нових країн, зазвичай намагаються розширити сферу свого впливу шляхом укладання угод про злиття та поглинання з національними підприємствами, що призводить до підвищення рівня ринкової концентрації. Це, в свою чергу, може становити значну загрозу для розвитку конкуренції на ринку.

Про посилення впливу ТНК у світогосподарській системі та на національних ринках свідчать наступні дані. За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (The United Nations Conference on Trade and Development, далі – UNCTAD), на початку 90-их років у світі нараховувалося близько 37 тис. ТНК, які мали розвинуту мережу з близько 170 тис. закордонних філій, у 2004 році їх кількість зросла до 70 та 690 тис. відповідно, а у 2009 – до 82 та 810 тис. [2].

Яскравим свідченням того, що посилення ролі ТНК на міжнародній арені та їх активне входження на національні ринки може спричинити зростання рівня концентрації на них, є постійне збільшення обсягів міжкордонних угод злиття та поглинання. Протягом останніх двох десятиліть кількість та вартість цих операцій в цілому демонструє тенденцію до зростання (виключенням є періоди фінансових криз) (див. рис. 1, 2). Якщо такі угоди укладаються компаніями, які оперують на одному ринку (горизонтальні злиття), то це неминуче призведе до зростання рівня ринкової концентрації. Якщо ж домовленості досягають між підприємства, які діють на суміжних або абсолютно незалежних ринках, тобто коли відбуваються вертикальні або конгломеративні злиття, то це призводить до зростання ступеня концентрації капіталу, а зростання рівня ринкової концентрації є лише одним з можливих наслідків у випадку, коли компанія-учасник злиття використовує прибутки, отримані на інших ринках для збільшення своєї ринкової влади на даному ринку. У зв'язку з цим, важливого значення набуває посилення контролю з боку держави за цими процесами.

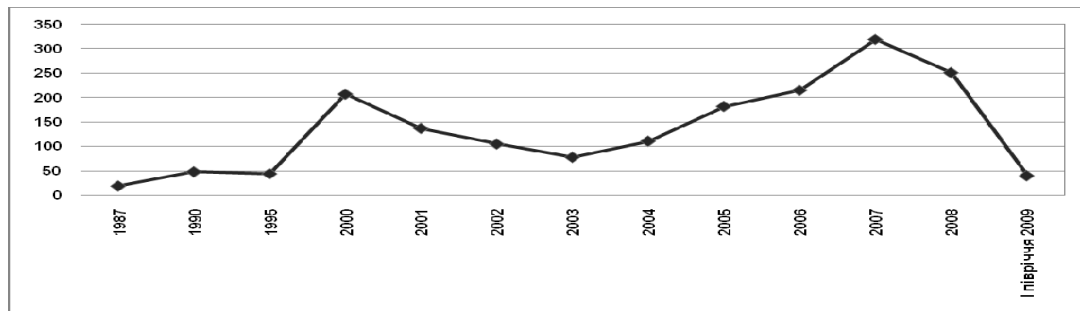

Рис. 1. Динаміка кількості міжкордонних угод про злиття та поглинання, 1997-2009 рр.

* Джерело: складено автором на основі даних Конференції ООН з торгівлі та розвитку [2].

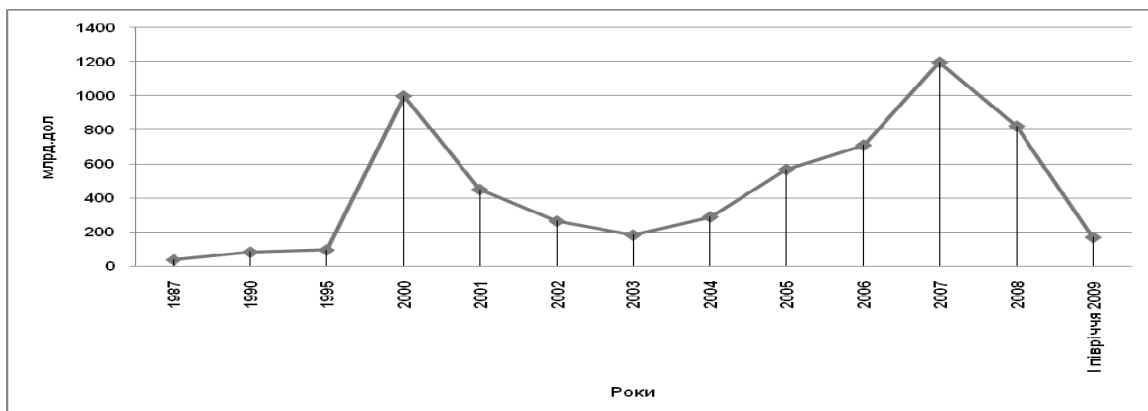

Рис. 2. Динаміка вартості міжкордонних угод про злиття та поглинання, 1997-2009 рр.

* Джерело: складено автором на основі даних Конференції ООН з торгівлі та розвитку [2].

Необхідно також підкреслити, що в умовах глобалізації характерною тенденцією є трансформація державної політики щодо регулювання економічних процесів. Зокрема, слід відзначити, що відбувається гармонізація основних інструментів впливу на поведінку господарю-

ючих суб'єктів на ринку. Це пов'язано з посиленням однорідності світового економічного простору. Крім того, відбувається зміна ролі держави у регулюванні ринкових процесів, у тому числі і процесів конкуренції та економічної концентрації.

Так, багато провідних сучасних економістів (Ю. Шшков, В. Загашвілі) відзначають, що однією з характерних рис глобалізації світової економіки є розмивання і послаблення регулюючих функцій національної держави і трансформація цієї традиційної форми організації світового соціуму в певну нову її форму [5; 10, с.3]. Це проявляється в тому, що держава делегує частину своїх повноважень щодо регулювання економічних процесів міжнародним організаціям та наднаціональним органам. Усе вище сказане стосується і антимонопольної політики як способу збалансування рівня конкуренції на національних та міжнародних ринках та контролю за процесами концентрації. Яскравим прикладом цього є прийняття країнами Євросоюзу нової директиви щодо регулювання злиттів (Reg (EC) No 139/2004), яка надала можливість Європейській Комісії втручатися у розгляд будь-яких угод, посилила дію принципу "єдиного вікна" та покращила гнучкість строків прийняття рішень.

Дійсно, усі потужні сучасні інтеграційні об'єднання укладають угоди, присвячені питанням регулювання конкурентного середовища. Наприклад, у країнах-членах Європейського Союзу конкуренція на товарних національних та міжнародних ринках регулюється 81 та 82 ст. Договору про створення ЄС. Схожі регулятивні акти також прийняті в рамках спільних дій таких міжнародних організацій як НАФТА, АТЕС, МЕРКОСУР та СНД.

Одним з провідних органів, який займається регулюванням конкуренції та концентрації як одного з її визначальних факторів на міжнародній арені є UNCTAD. На початку 80-их років ця організація розробила "Комплекс узгоджених на багатосторонній основі принципів і правил для контролю за обмежувальною діловою практикою", який був прийнятий Генеральною асамблеєю ООН. Ще одним важливими наднаціональним органом у цій сфері є Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка регулярно розробляє нормативні акти рекомендаційного характеру з метою гармонізації конкурентної політики на світових ринках.

Таким чином, спостерігаються такі основні тенденції розвитку конкурентної політики на наднаціональному рівні: 1) політика набуває децентралізованого, мережевого характеру; 2) жорсткішим стає регулювання діяльності картелів; 3) вводяться обмеження для національних урядів стосовно надання пільг окремим господарюючим суб'єктам.

Для нас особливий інтерес становить перша тенденція, свідченням якої є виникнення в 2001 р. міжнародної громадської організації "Міжнародна конкурентна мережа" (International Competition Network – ICN). Ініціаторами її створення стали державні органи провідних розвинутих країн та країн, що розвиваються, які відповідають за захист конкуренції (близько 104 органів влади з 92 країн), з метою ефективнішого співробітництва у сфері вдосконалення антимонопольного регулювання.

Завданнями цієї організації є забезпечення антимонопольних органів регулярними контактами у неформальній формі, посилення кооперації між ними і конвергенція застосовуваної політики. Це єдиний міжнародний орган, який займається питаннями правозастосування антимонопольного законодавства у глобальному масштабі. ICN використовує проектно-орієнтований підхід, який діє через інститут робочих груп. Крім того, вона тісно взаємодіє з ОЕСР, ЮНКТАД, СОТ та іншими громадськими організаціями, діяльність яких пов'язана з регулюванням конкуренції.

Оскільки в умовах глобалізації інтенсифікується укладання угод щодо міжнародних злиттів та поглинання, то в цьому випадку необхідно узгодження таких угод конкурентними відомствами усіх країн, на території

яких функціонують компанії. Тим часом, відмінності в національному конкурентному законодавстві призводять до певних труднощів при розгляді подібних питань. У зв'язку з цим і виникає необхідність уніфікації правових норм у сфері конкуренції. На першій конференції ICN було прийнято дві програмні рекомендації. Так, країни-члени зобов'язалися пропагувати і застосовувати конкурентні принципи в різних сферах економіки. Інший документ містить конкретніші норми, а саме рекомендації для прийняття рішень щодо економічної концентрації, яка здійснюється шляхом укладання угод про злиття компаній, і порядок взаємодії при цьому конкурентних відомств різних країн.

Питаннями регулювання процесів економічної концентрації займається також і ОЕСР. Про це свідчить затвердження Радою ОЕСР Рекомендацій щодо контролю за злиттями (Recommendation of the Council on Merger Review – C(2005)34) у 2005 році. У зв'язку з цим можна очікувати, що найближчим часом для провідних розвинутих країн гостро постане питання щодо уніфікації конкурентного законодавства у сфері контролю за процесами економічної концентрації.

Таким чином, ми можемо констатувати, що на сучасному етапі розвитку глобалізаційних процесів, антимонопольне регулювання здійснюється на двох рівнях: національному та наднаціональному, що зумовлено об'єктивною необхідністю та новими реаліями світогосподарського життя. У зв'язку з цим, вважаємо, що регулювання процесів конкуренції та концентрації на національному рівні має бути спрямоване більшою мірою на сприяння підвищенню конкурентоспроможності національних виробників у конкурентній боротьбі з іноземними конкурентами та повинен бути посилений контроль за процесами концентрації, які здійснюються за участю ТНК. У свою чергу, на наднаціональному рівні має бути розроблене правове забезпечення глобальної антимонопольної політики, яке було б гармонізоване із законодавством національних країн і мало б форму не рекомендацій, а повноцінних регуляторних актів, обов'язкових для дотримання усіма учасниками міжнародних товарних ринків, на які компетенція державних органів не поширюється. Така політика має бути спрямована на забезпечення високого рівня конкуренції між ТНК і недопущення зайняття останніми монопольного або домінуючого становища.

Глобалізація як визначальна тенденція розвитку сучасного світового господарства впливає на всі сфери суспільного життя, у тому числі і на рівень конкуренції та концентрації товарних ринків. Це проявляється у дедалі більшому пануванні ТНК як на національних, так і на міжнародних і глобальних ринках, а також на розподілі функцій антимонопольного регулювання між національними та наднаціональними органами. На сучасному етапі для країн з транзитивною економікою актуалізується питання забезпечення таких умов конкуренції, які б сприяли підвищенню конкурентоспроможності їх виробників як на національному, так і на глобальному ринках та забезпечили їх виживання в економічному суперництві з ТНК.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері пов'язані з необхідністю розробки конкретних пропозицій щодо регулювання процесів економічної концентрації на глобальному рівні з метою забезпечення оптимального співвідношення "концентрація-конкуренція".

1. Bain J.S. Barriers to New Competition. Cambridge, M.A: Harvard University Press, 1956. 2. World Investment Report 2009. Transnational Corporations, Agricultural Production and Development // United Nations. – New York and Geneva 2009. // http://www.unctad.org/en/docs/wir_2009_en.pdf 3. Грентикова І.Г. Теоретические аспекты глобализации / Вестник ОГУ. – №8(90). – 2008. – с. 4-9. 4. Економічна теорія:

Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 7-ме вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2008. – 719 с. 5. Загашвили В. Государство на новом этапе экономической глобализации. // Мировая экономика и международные отношения. – №5. – 2009. – с.43-51. 6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ ВШЕ, 2000. – 608 с. 7. Ігнатюк А.І. Галузеві ринки: теорія, практика, напрями регулювання: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 465 с. 8. Лукашенко О.А. Влияние глобализации на формирование новых подходов к реализа-

ции антимонопольной политики // Научный вестник Уральской академии государственной службы. – №3(4). – 2008 // <http://vestnik.uara.ru/issue/2008/03/11/> 9. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй // <http://www.un.org/ru/development/globalization/> 10. Шишков Ю. Государство в эпоху глобализации // Мировая экономика и международные отношения. – №1. – 2010. – с.3-13.

Надійшла до редколегії 09.05.11

УДК 330.117:336.13

А. Залєвська-Шишак, канд. екон. наук, асист.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розкрито сутність і значення державної форми власності в ринкових умовах. Розглянуто роль державної власності та державного сектору, виявлено його структурні елементи та чинники підвищення ефективності функціонування. Обґрунтовано тенденції та закономірності розвитку державної власності в умовах ринкової трансформації економіки.

Ключові слова: власність, державна власність, державний сектор, суспільні блага, трансформаційна економіка.

Статья посвящена проблемам государственной собственности в условиях рыночной экономики. Рассмотрено роль государственной собственности и государственного сектора, определены их главные структурные элементы и факторы, которые благотворно влияют на развитие экономической системы. Обоснованы тенденции и закономерности развития государственной собственности в условиях рыночной трансформации экономики.

Ключевые слова: собственность, государственная собственность, государственный сектор, общественные блага, трансформационная экономика.

The article is dedicated the problems of public ownership under market economy. Theoretical and methodological grounds for the role of public ownership and public sector in market economy are presented. Structural elements and factors promoting the efficiency of market operation are determined. Directions and regularities in the development of public ownership under market transformations are outlined.

Key words: property, public ownership, public sector, public goods, transformational (transition) economy.

Одним з найважливіших феноменів формування розвинутих ринкових відносин є власність. Враховуючи цю обставину, актуальним є дослідження ролі державної власності в процесі розбудови ринкових відносин в Україні.

На сьогодні питання трансформації інституту власності в Україні залишається невизначеним. За відсутності адекватної інституційно-правової бази в нашій країні виникли специфічні проблеми, пов'язані з розподілом прав власності та боротьбою за контроль над підприємствами, що призвело не лише до трансформаційного спаду, а й до його поглиблення.

Неокласичні тенденції мінімізації державного впливу та дерегулювання ними, в чому переконує досвід розвинених країн, а також наслідки світової економічної кризи, потребують посилення економічних функцій держави, її ефективності. Перетворення держави у колективного підприємця, одного з важливих суб'єктів економічної діяльності і ринкових відносин стало реальністю. У різних країнах на державну власність припадає від 1/3 до 2/3 створюваного у них ВНП. У зв'язку з цим існує необхідність теоретичного обґрунтування місця і ролі державної власності в реформуванні економіки України.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної економічної літератури останніх років показує, що проблема власності перебуває в центрі уваги багатьох учених дослідників соціально-економічних процесів. Теоретико-методологічні основи функціонування державної власності в трансформаційній економіці у світовій і вітчизняній науковій літературі розроблені досить глибоко і всебічно. Еволюція економічної думки стосовно теоретичних основ власності була відображена в наукових працях зарубіжних авторів різних поколінь і напрямків. Теорії, які формувались одними школами, доповнювались та розвивались іншими.

Ступінь розробки даної проблеми має двоїстий характер. З одного боку, широко відомі узагальнення суті державного сектору проміслово розвинутих країн, його ролі в умовах глобалізації, зокрема в працях таких вчених як А. Мізес, А. Алчіан, Р. Коуз, Д. Норт, А. Оноре, Г. Демсець та інших. З другого боку – незаперечним є факт відсутнос-

ті цілісної концепції держави в трансформаційній економіці, визначення місця і ролі державного сектору.

На сьогодні є роботи українських та російських вчених, в яких розглядаються теоретичні засади державотворення. Йдеться, зокрема, про дослідження В. Базилевича, А. Гальчинського, В. Геєця, А. Гриценка, П. Щенка, Я. Жаліла, Б. Кваснюка, І. Лазні, В. Мандибури, Ю. Пахомова, В. Радченка, В. Рибалкіна, А. Чухна Л. Абалкіна, А. Пороховського, Ф. Шамхалова та інших.

Однак проблема системного висвітлення економічної ролі держави в умовах ринкової трансформації, місця державної форми власності в реформуванні економіки, визначення найбільш ефективних напрямів її використання в господарській діяльності різних сфер і галузей, а також сутності й складових політики держави щодо управління власністю в трансформаційній економіці, потребує подальшого вирішення.

Державна власність є важливою складовою самої трансформаційної моделі господарювання. Як суб'єкт власності держава використовує об'єкти, що знаходяться в її володінні і розпорядженні для виробництва, обміну, розподілу і споживання суспільних благ. Це дозволяє більш повно реалізувати потреби всіх і кожного в суспільстві, а тому, сприятиме формуванню соціально-орієнтованої моделі економіки і громадянського суспільства.

Участь держави в різних сферах і галузях господарювання, підприємства яких через економічні, соціальні, політичні, стратегічні чинники мають знаходитися цілком або частково в державній власності, відтворює змішану економічну модель діяльності державного і приватного секторів. Подібна конвергенція в умовах ринку сприяє більш повному вирішенню соціально-економічних завдань суспільства, що потребує набуття державним сектором господарювання вагомих конкурентних переваг.

З метою реалізації економічної стратегії держави з точки зору забезпечення її максимальної ефективності в програмних урядових документах визначено сфери і галузі, в яких необхідно є досить повно використовувати державну власність у підприємницькій діяльності, а саме: нерухомість, природні копалини у вигляді руд, енергоносіїв, будівельних матеріалів тощо, повітряний і во-